

Renesančno in baročno gledališče v Dubrovniku

Univerza v Vidmu in Društvo Italija-Hrvaška iz Vidma sta pred nedavnim pod pokroviteljstvom Velesposlanstva Republike Hrvaške v Rimu privedla mednarodni posvet o renesančnem in baročnem gledališču v Dubrovniku ob 500. obletnici rojstva največjega hrvaškega komediografa Marina Držića in 400. obletnici rojstva največjega baročnega dramatika Junija Palmotića. Organizatorica simpozija je bila Fedora Ferluga-Petronio, redna profesorica za hrvaško književnost na Videmski univerzi.

Simpozij je uradno uvedla v imenu Hrvaškega velesposlanstva v Rimu konzulka Mirjana Matanić s Hrvaškega generalnega konzulata v Trstu, sledili so nato uradni pozdravi odbornika za kulturo Občine Videm Luigijsa Reitanija, prorektorja za didaktiko Videmske univerze Fabija Vendruscola, predstojnika Oddelka za jezike in književnosti srednje-vzhodne Evrope na Videmski univerzi Giorgia Zifferja in Ljerke Hofman, ki je kot tajnica Videmskega društva Italija-Hrvaška pozdravila navzoče v imenu predsednice Tatjane Mastnak.

Prisotni so si nato ogledali dokumentarni film o življenju in delu Marina Držića, ki ga je za Hrvaško akademijo znanosti in umetnosti ter za Inštitut za zgodovino v Dubrovniku pripravila Slavica Stojan, sicer redni profesor na istoimenskem inštitutu in na Zagrebski univerzi. Prof. Stojanova je strokovnjak za starohrvaško književnost v Dubrovniku. Na to temo je napisala deset knjig, v katerih je na znanstveno precizen, vendar tudi na živahen in privlačen način prikazala cel niz literarnih in kulturnih osebnosti, ki so v 16., 17., in 18. stoletju delovale v tem slikovitem mestu na vzhodni jadranski obali, edini svobodni oazi v primecah Beneške republike in Osmanskega cesarstva. Lansko leto je objavila knjigo o Marinu Držiću *«Slast »tarta»*, Marin Držić v vsakodnevem življenju renesančnega Dubrovnika, letošnji dokumentarec, ki je posvečen 500. obletnici Držićevega rojstva, pa nam na umetniški in najbolj neposreden način prikazuje renesančni vrvež v Držićevem rojstnem mestu ob najbolj znanih temah njegovih komedij.

Največji hrvaški in eden izmed največjih svetovnih komediografov Marin Držić se je rodil l. 1508 v Dubrovniku v družini bogatih trgovcev. Toda letnica rojstva ni povsem gotova tako, kot je tudi na sploh njegova življenjska pot skopna s podatki. Njegova družina je zašla v denarne težave, s katerimi se je potem otepal več ali manj celo življenje. L. 1538 je bil imenovan za organista v dubrovniški stolnici, sicer pa je bil odličen glasbenik, igral je različne instrumente in tudi pisal skladbe za odrske uprizoritve svojih komedij. V letih 1538 do 1543 je študiral kanonsko pravo v Sieni, med l. 1541 in 1543 je bil na istem vseučilišču študentski prorektor. Prav tu v Sieni se je med študentskimi leti začel zanimati za gledališče. Po vrnitvi v rodno mesto ga je dubrovniški senat dodelil za komornika in dragomana (tolmača) avstrijskega grofu Christofu Rogendorfu, s katerim je potoval kasneje v Carigrad, kjer je ostal do l. 1547. L. 1548 je bil imenovan za diakona, dve leti kasneje pa posvečen v duhovnika.

Njegovo ustvarjalno obdobje obsega desetletje med l. 1550 in 1560, ko je napisal dvanajst gledaliških del in sicer štiri pastorele, eno tragedijo in sedem komedij. Vendar so se nam, žal, nekatera dela ohranila samo v odlomkih ali pa so o njih znani samo naslovi. Najbolj znana in priljubljena je komedija Dundo Maroje, katere poslovenjeni naslov se glasi *Boter Andraž*.

L. 1562 ga srečamo spet v Bečeh, štiri leta kasneje pa v Firencah, kjer naslovi na Cosima I. de' Medicija in na njegovega sina Francesca štiri prevratniška pisma, v katerih hujska Medičej-

ce proti Dubrovniku, naj strmoglavijo dubrovniško plemiško oblast in naj vzpostavijo v Dubrovniku medicjski prorektorat. Iz zadnjih podatkov nam je znano, da je Cosimo de' Medici Držića sicer osebno sprejel, da pa je odbil njegove revolucionarne načrte. Resnični razlogi te zarote ostajajo še dalje skrivnostni, dejstvo pa je, da je zaradi tega Držić umrl v pregnanstvu in sicer v Benetkah l. 1567, kjer je tudi pokopan.

V dokumentarcu se pred nami nizajo prizori iz renesančnega in današnjega Dubrovnika, vodilna nit med preteklostjo in sedanjostjo pa je priljubljeni Držićev igralec Đivo Pešica, ki recitira odlomke iz Držićevih komedij na najrazličnejših mestih, predvsem v starem središču Dubrovnika, na njegovih trgih, ulicah in uličicah, pred Knežjim dvorom, pred raznimi cerkvami, v pristanišču, na starih galejah itd. Kamera nas popelje tudi na nekatere otoke kot npr. na Lokrum, na mali otok Sv. Andreja, na Tugmanov most, ki je bil zgrajen šele pred nekaj leti, da bi dubrovniško predmestje Rijeko dubrovačko hitreje povezal s samim mestom. Prav tu v Rijeki dubrovački ob izvoru reke Omble je Držićeva družina imela letni dvorec in tu je Držić našel največ navdih za svoje pastorele in bil v neposrednem stiku s preprostimi ljudstvom, daleč od mestnega vrveža, daleč od merkantilistično usmerjenega mesta.

Držić je eden izmed redkih renesančnih komediografov, ki uprizarjajo na odru slike iz resničnega življenja. Navdihuje se ob resničnih likih, ob osebah, ki so živele v takratnem Dubrovniku in ki so jih gledalci z lahkoto prepoznali in uživali ob njihovih peripetijah. V igrah nastopajo bodisi plemiči in bogataši kot tudi najrazličnejši obrtniki (zlatarji, čevljarji, krojači), mornarji, reveži, ljudstvo iz nižjih slojev, prostitutke. Mesto, katerega trgovske ladje so plule po vseh taktih znanih morjih, je bilo bogato in razkošno, obenem pa je bilo v njem tudi veliko revščine. Držić se je dobro počutil v družbi bogatih plemičev, ki so bili njegovi prijatelji, sponzorji in ki so celo nastopali kot igralci v njegovih gledaliških predstavah. Vendar je bilo njegovo srce, verjetno tudi zato, ker je bil duhovnik, na strani revnega ljudstva.

Držić ne obsoja, ne moralizira, njegova misel izhaja neposredno iz življenja, ki nastopajo na odru: skopuh in rizipneži, stara generacija (Dundo Maroje), ki si je znala priboriti bogato premoženje, in mlajša (Maro), ki ga sproti uničuje v družbi kurtizan in objestnih tovarišev. Držić je prepričan, da bogastvo ne prinaša trajne sreče. Nad vsemi vlada na svetu t.i.m. "Fortuna", ki je avtor ne pojmuje kot alegorično figuro, temveč kot vrsto težav, ki jih človek srečuje na svoji življenjski poti in ki jih mora znati obvladati, če se želi prebiti skozi življenje. O tem nas na slikovit način poučuje *Pometov monolog* iz Dunda Maroja: »s bre-

menom se trijeba akomodavat«, to je njegov aksiom: »treba se je znati prilagajati času, če hočeš odnesti zdravo kožo.«

Po dokumentarcu, ki ga je mogla pripraviti tako slikovito samo oseba kot je prof. Slavica Stojan, ki pozna vsak stari kamen v Dubrovniku in ga zna znanstveno tudi utemeljiti, je o Držiću spreporila še Saša Lajšić, asistentka na katedri za staro hrvaško književnost na Reški filozofski fakulteti, ki je podala natančen seznam in opis Držićevih del.

Sledil je drugi del simpozija, ki je bil posvečen dubrovniškemu baročnemu dramatu Juniju Palmotiću, ki je slavil lansko leto 400. obletnico rojstva in 350 let smrti. Tem obletnicam je bila posvečena knjiga Fedore Ferluga-Petronio Grški, latinski, italijanski in hrvaški viri v dramskih delih Junija Palmotića (Reka 2008). Avtorico knjige je predstavila delu istega avtorja. L. 1999 je v izdanju Hrvaškega filološkega društva na Reki izšel prevod v hrvaščino prve Palmotićeve knjige, za katero je avtorici Hrvaško ministristvo za kulturo dodelilo mednarodno nagrado Davidas za najboljšo knjigo tujega kroatista v l. 1999. Za okrogli obletnici Palmotićevega rojstva in smrti je prof. Milan Nosić, glavni urednik reške založbe Maveda avtorici predlagal, naj prevede tudi drugo Palmotićevo knjigo in naj jo spoji s prvo v monografsko celoto. Tako je prišlo do izida najnovejše knjige o Palmotiću, dubrovniškem baročnem dramatu, ki je mnogo manj znan od Držića in je njegovo pravo nasprotje.

O tej zadnji knjigi je nato obširno poročala Ines Srdoč-Konestra, redna profesorica za starohrvaško književnost na Reški filozofski fakulteti, o samem Palmotiću pa na koncu simpozija Fedora Ferluga.

Palmotić se je rodil v plemiški družini v Dubrovniku l. 1607 in je v Dubrovniku tudi umrl l. 1657. Že od mladih nog je bil zadolžen za visoke upravne funkcije, toda v nasprotju z Držićem se ni nikdar premaknil z območja Dubrovniške republike. Tudi solal se je izključno v rodnom mestu pri jezuitih, kar je imelo tudi precejšen vpliv na njegovo delo. Vzgojen je bil namreč v duhu protireformacije, zato prevladuje v njegovih dramah moralizatorska nota in črno-bela tehnika. V nasprotju z Držićem, čigar dela so se nam ohranila večinoma v odlom-

kih, se nam je iz Palmotićevega opusa v celoti ohranilo kar štirinajst dram klasično-mitološke, viteške in domoljubne vsebine. Od teh se danes izvaja samo še Pavlimir, ker nam prikazuje na slikovit način ustanovitev Dubrovnika iz starogrškega mesta Epidauria. Ohranil se nam je tudi verski ep Kristijada, prevod latinske epske pesnitve Christiana Gerolama Vide v 17.340 osmerih in 24 spvih. Celoten Palmotićev ohranjeni opus obsega kar 50.000 verzov! Podrobno smo seznanjeni, v nasprotju z Držićevim, tudi s Palmotićevim življenjem, ki nam ga je natančno opisal Palmotićev bratranec Stjepan Gradić, kustos v Vatikanski biblioteki, v predgovoru Kristijade, ki je izšla posthumno v Rimu l. 1670.

Toda to, kar bistveno loči tega baročnega dubrovniškega avtorja od njegovega sorojaka Držića, je popolno pomanjkanje izvornosti. Palmotić ni sposoben napisati samostojno dramo, vedno se naslanja na neko književno predlogo, v večini primerov na latinske epske pesnike, npr. na Vergilija, Ovidija, Stacija, ali pa na grške aleksandrinse epike, npr. na Apolonija z Rodosa, med italijanskimi epskimi avtorji pa sta mu še posebej priljubljena Tasso in Ariosto. Omejenje avtorje postavlja na oher, jih dramtizira in večkrat dobesedno prevaja.

Nikjer ni sledu o takratnem Dubrovniku, Palmotić živi, v popolnem sprotju z Držićem, odmaknjen v svoji klasičnem literarnem svetu, čigar avt je obvlada kot globok erudit do in manjših potankosti. Tako nastajajo di me, ki jim manjka prava dramatska rpetost, v katerih junaki opisujejo dogov v dolgih monologih ali pa jih v dalji odlomkih komentira zbor. Odlikujejo se Palmotićeva dela po izredno me dioznm, čistem in izkristaliziranim ziku. V nasprotju z Držićem, ki je pi svoje komedije v prozi (razen burke Nvela od Stanca) in v pristnem dubrovškem narečju, piše Palmotić svoje drai izključno v verzih in prilagaja svoj je visokemu stilu avtorjev, ki jih prevaja. Z radi spevnosti njegovega jezika veči hrvaških slovstvenih zgodovinarjev ozu čuje Palmotićeva dela kot melodrame, z drugimi besedami kot libretistične d me, saj tudi iz didaskalij izhaja, da sta c gajanje na odru spremljala petje in pl

Predvsem pa se Palmotić odlik kot baročni avtor po bogati scenogrji, zlasti v dramah, v katerih mu je bil v Ariosto. Pred gledalci se odpirajo gc iz katerih se vijejo vile in palčki, po i bu letijo bajeslovna bitja, pošasti, p menci vozovi. Scenografija, ki je bolj f merna filmu, ne pa skromnim tehničn odsrskim sredstvom, s katerimi je razl lagal takratni Dubrovnik. Vprašljivo je, so bile nekatere drame sploh izvedene radi prezahtevne scenografije. Palmc čeva dela so bila bolj prikladna filo škemu branju njegovih prijateljev, eru tov, ki so skupaj z avtorjem uživali odrski pribredi slavnih klasičnih pes tev, kot so Vergilijeva Eneida, Ovidij Metamorfoze, Apolonijeve Argonavti Vsekokor elitni teater, ki ga je, v nsp tju z Držićem, le v redkih primerih zumelo preprosto občinstvo.

Palmotić se v hrvaško književn ni zapisal kot genialen avtor, kot je to s ril Držić, pač pa kot izredno izobraž literat, neprekosljiv poznavalec klasič avtorjev in Ariosta, kot živa priča bo tega kulturnega življenja, ki je preve lo Dubrovnik v obdobju baroka.

Ob koncu simpozija se je razvila vahna debata, med katero je bilo it jansko občinstvo naravnost preseneč nad bogato renesančno in baročno brovniško gledališko produkcijo, ki je žalost italijanskemu kulturnemu a bientu skoraj neznan.

23-12-2008